

NWSA-FineArts
ISSN: 1306-3111/1308-7290
NWSA ID: 2015.10.2.D0165

Status : Original Study
Received: January 2015
Accepted: April 2015

E-Journal of New World Sciences Academy

Bige Bediz Kınıklı

Hacettepe Üniversitesi, bigebediz@gmail.com, Ankara-Turkey

<http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2015.10.2.D0165>

FOLIA'NIN TARİHSEL YOLCULUĞU

ÖZET

Bu çalışmada, 16. yüzyılda bir dans türü ve müzik formu olan Folia tarihsel gelişim süreci içinde melodik, ritmik ve armonik özellikleri açısından incelenmiştir. Tarihsel açıdan erken ve geç dönem Folia olmak üzere iki evrede ele alınmıştır. Kaynak olarak bu alandaki müzikolog ve araştırmacıların 15-17. yüzyıl belge ve notalarını esas alarak hazırladıkları metinlerden yararlanılmıştır. Ayrıca erken ve geç dönem Folia'nın karakteristik özellikleri belirtilmiş, bu dönemlere ait örnek notalar gösterilmiştir. Değinilen noktalara dikkat çekmek üzere Folia'yı kullanan besteciler ve eserlerinden örnekler verilmiştir. Folia başlığı taşıyan kitap ve makaleler incelenmiş, konu ile ilgili kişilerin arşivleri taranmış, bu konuda yetkin kişiler ile yüz yüze görüşülmüştür. Bu makalede Folia, diğer dans türleri ile karşılaştırılmadan sadece kendi gelişim özellikleri ile ele alınmıştır. Birleştirici ve yeni müzik stillerine adapte edilebilir özelliği ile 400 yıldan bu yana bestecilerin, icracıların ve araştırmacıların ilgi odağı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Folia, Dans, Form, Çeşitleme

HISTORICAL JOURNEY OF FOLIA

ABSTRACT

In this review, Folia, being a type of dance and musical form in 16th century is studied in terms of its melodic, rhythmic and harmonic features obtained during its historical development period. It is taken into consideration in two different periods as the early Folia and the late Folia. The texts prepared by musicologists and researchers based on documents and musical notes originated with regard to the Folia in 15-17th centuries are used as sources for this study. Characteristics on early Folia and late Folia are specified, and some sample notes regarding to these periods are demonstrated and in addition several composers using Folia and their compositions are exemplified. In order to draw attention to the mentioned points, some examples from the works and their composers who used folia are given. The books and articles having title of folia have been reviewed, the archives which belong to the folia-related people have been searched and interviews with the competent persons have been accomplished face to face. In this article Folia is taken into consideration as its own advances without comparing to the other dance types. As a conclusion, for 400 years Folia have been center of interest for the composers, performers and researchers with its unitive and adaptable characteristics to the new musical styles.

Keywords: Music, Folia, Dance, Form, Variation

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Müzik formlarının, günümüz form anlayışına ulaşmadığı dönemlerden günümüze dek ulaşmış kaynaklardan, bazı temaların 300-400 yıllık zaman dilimlerini aştığını ve bestecilere ilham kaynağı olduğunu görüyoruz. Aynı temanın farklı dönemlerde, farklı besteciler tarafından ele alınması bize dönem özellikleri hakkında bilgi sağladığı gibi aynı zamanda dönem özelliklerinin farklılığını da ortaya koymaktadır. Bazı temaların, gerek besteciler gerek icracılar tarafından ısrarla tercih edilmesi birkaç temel nedene dayandırılabilir. Ele alınan temanın her döneme uygun olması zenginleştirilebilir, doğurgan bir melodik yapıya sahip olması başlıca nedenlerdendir. İcra açısından düşündüğümüzde farklı çalgılar ile çalınabilir olması da etkindir. Bu özellikleri taşıyan temalardan ilk akla gelenleri La Folia, La Campanella, Greensleeves ve Carnival de Venice'dir.

Rönesans ve Barok dönemler göz önüne alındığında, sözü edilen dönemlerde daha sonraları müziğin ilerlemesine çok katkısı olmuş olan sonat formunun olmadığı bilinmektedir. Daha ziyade enstrüman müziklerinde bir dans koleksiyonu diye tarif edebileceğimiz süitler, varyasyon ve serbest formların (Fantasia, Capriccio, vb.) öne çıktığı görülür. Barok dönemde özgün temaların eserlerde kullanılmasının yaygınlaşmasıyla birlikte anonim temaların kullanımı da göreceli olarak azalmıştır. Ancak bunlar arasında yukarıda da bahsedildiği üzere değişik dönemler boyunca kabul gören, aranan temalar kalmıştır. La Folia, değişik dönemlerde birçoğunun yok olmasına rağmen elde kalanların sayısı göz önüne alındığında en çok tercih edilen temalardan biri olmuştur.

Folia temasının geçmişten günümüze, çok geniş bir yelpaze içerisindeki değişik müzik türlerinde ve 300'den fazla eserde kullanılması, her zaman araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Ayrıca hiç şüphesiz aynı tema üzerine değişik dönemlerde yapılmış besteler, armoninin tarihi gelişimi ile birlikte, enstrümanların teknik gelişimlerini karşılaştırma olanaklarını tanıması açısından da ilgi çekicidir. Bir yandan da enstrüman çalan bir kişinin aynı temayı farklı dönemlerdeki algılanışı ile yorumlamaya çalışması icracının gerek armoninin tarihi gelişimini anlaması ve gerekse enstrümanındaki teknik gelişmeleri kavraması açısından yararlı bir yöntem olabilir. Bu düşünce ile bu makalede yukarıda sözü edilen temalardan biri olan "La Folia" ele alınmıştır. Çağından başlayarak, farklı dönemlere gerek ilham gerek estetik ışılıklar sunan Folia'nın tarihini incelemek, bir boyutu ile klasik batı müziğinin tarihinin gelişim sürecinin izlerini sürmek anlamına gelecektir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Değişik dönemlerde, farklı stillerde kullanılabilir bir yapıya sahip olması nedeniyle Folia, müzikologların araştırma alanlarında sık olarak yer almıştır. Araştırmaların yanı sıra, farklı çalgılar ile çalınabilirliği de icracıların çağlar boyunca sürekli ilgilerini çekmiştir. Folia, sevilen ezgisi, sağlam Ostinato'su ile 17. yüzyıldan bu yana müzik tarihinde iz bırakmış pek çok besteci tarafından kullanılmıştır. Ancak Folia'ya ilişkin Türkçe kaynaklar araştırıldığında kaynakların bu parçanın müzik tarihindeki önemine uygun bir oranda olmadığı hemen göze çarpmaktadır. Günümüze kadar ulaşmış Chaconne, Pasacaglia ve Sarabande temaları gibi anonim bir tema olan Folia yüzyıllar boyunca pek çok besteci tarafından kullanılmasına rağmen yanlış bir bilgi olarak İtalyan besteci Arcangelo Corelli'nin aynı isimli bir yapıtı sanılmaktadır. Bu durum Folia ile ilgili bilgi eksikliğinin oldukça çarpıcı bir örneğidir.

Folia teması, günümüzde, dinlediğimiz senfonilerden popüler bestelere kadar bir çok yapıtta karşımıza çıkmaktadır Bir müziğin, bir temanın ayırt edici özelliklerine ilişkin bilgilere sahip olunması, o temanın kullanılmış olduğu yapıtların tanınabilmesini sağlar. Folia, müzikologlar tarafından, döneminde tanınan ve günümüze ulaşmış Chaccone, Pasaccaglia ve Sarabande ile birlikte incelenen bir tema olmasına rağmen adı geçen diğer üç tema kadar bilinmemektedir. Her dönemden bestecinin, farklı çalgı ve çalgı grupları için yapıtları olan Folia'nın gelişim ve değişim süreçleri yanı sıra ayırt edici özelliklerinin ortaya konduğu bu derlemenin Folia isimli ve temalı eserlere yaklaşımı farklı kılacağı öngörülmektedir.

3. YÖNTEM (METHODS)

Bu derlemede, Batı müziği literatürünün tanınmış temalarından biri olan Folia'nın, 16. yüzyılın sonlarından günümüze uzanan değişim ve gelişim süreci, müzik literatüründeki yeri ve anlamına ilişkin bilgiler genel hatları ile verilmeye çalışılmıştır. Folia, diğer dans türleri ile karşılaştırılmadan sadece kendi gelişim özellikleri ile ele alınmıştır. Folia ile ilgili Türkçe'de sınırlı kaynak bulunduğundan, İngilizce basılmış ve elektronik ortamda yer alan kaynaklardan yararlanılmıştır. İncelenen kaynaklar arasında özellikle Folia'nın karakteristik özelliklerine ilişkin metinler seçilmiştir. Bu metinler, konu ile ilgili, Folia başlığı altında yapılmış araştırmalar hakkında basılmış kitap ve makalelerden oluşmaktadır. Ayrıca kaynakçası belirtilmiş web sitelerinden de yararlanılmıştır. Konu ile ilgili kişilerin arşivleri taranmıştır. Ayrıca bu konuda yetkin kişiler ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

4. BULGULAR (FINDINGS)

4.1. Folia'nın Anlamı ve Tarihçesi

(Meaning of The Folia and Its Historical Background)

Folia, müzik literatüründe Passacaglia, Chaconne ve Sarabande gibi bir dans türüdür. 15. ve 16. yüzyıl kaynaklarında Folia'nın çıkış yeri Portekiz olarak belirtilmiştir. İberyaya kaynaklı bu kelime "bereket" ile ilişkilendirilmiştir. Folia dansının bereketi sağlamak için yapılan ritüellerden biri olduğu düşünülmektedir. 15. yüzyıl Portekiz'inde kökeni halk oyununa dayanan bir dans olmakla birlikte Folia'nın festivaller ve saray gösterilerinde hem söylendiği hem de oynandığından söz edilmektedir [Hudson, 1982].

Folia adı İspanyol dil bilimci Sebastián de Covarrubias'ın "Kastilya Dilinin Hazinesi" ("Tesoro de la Lengua Castellana") olan 1611 tarihli kitabında geçmektedir. Bu kitapta Folia, kadın kıyafeti giyen genç erkekleri omuzlarında taşıyan, kılık değiştirmiş sokak hamalları tarafından tef ve diğer çalgılarla icra edilen gürültülü bir Portekiz dansı olarak tanımlanmıştır. İnsanların gürültülü ve hızlı tempoda bir müzikle çıldırmış gibi dans etmeleri nedeniyle Folia, "çalgınlık", "delilik" veya "boş kafalılık" gibi anlamları olan bir sözcük olarak isimlendirilmiştir (Hudson, 1982).

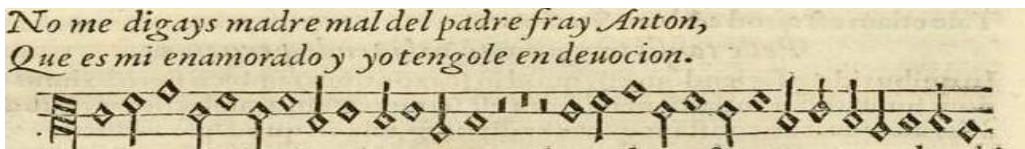
15. ve 16. yüzyıl kaynaklarında, Folia'nın kökeni ile ilgili başka görüş ise bu terimin Afrika ve Doğu kültürü ile ilişkili olduğudur. Portekiz gemilerinin, Afrika'nın Batı kıyılarında pek çok yerleşik kültürle karşılaştığı göz önünde bulundurulduğunda, bu görüş hiç de garip değildir. Bu bölgelerden köle olarak getirilen insanlar kültürleri ile şüphesiz Folia'ya etkide bulunmuşlardır. Koloniciliğin 1500'lü yıllarda yayılması ve işgaller, Afrika müzik formlarını Amerika'dan Avrupa'ya taşımıştır. Bu nedenle Folia'nın saf olarak Portekiz'den çıktığını ileri sürmek mümkün değildir. Ancak tüm bu tarihsel süreçlerin ve karşılıklı etkileşimlerin Folia'nın oluşumunda

etkili olduğu yadsınamaz bir gerçektir (<http://wresida.home.xs4all.nl/homepage/earlyFolia.html>).

Macar müzikolog Otto Gombosi'ye göre, Folia kelime olarak 15. ve 16. yüzyıllarda dönemin şair ve oyun yazarlarının metinlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, yaklaşık 1465-1536 yılları arasında yaşamış Portekiz'li yazar Gil Vincante'nin metinlerinde Folia'ya ilişkin şu yazıya rastlanmıştır: "*Folia'ya uygun olarak giyinmiş*". Aynı dönemde yaşamış İspanyol şair ve oyun yazarı Sánchez de Badajoz'in kaleme aldığı metinlerde ise Folia şu şekilde geçer: "*Sahnede söylenen Folia'lar, ikili, üçlü veya dördümlü nakaratlarıyla nitelendirilen popüler bir ton ve vezinli bir biçim barındırır*". İlk Folia'lara ilişkin yukarıda adları geçen oyun yazarları Vicente ve Badajoz'un oyunlarına ait müzikler günümüze kadar ulaşmadığından, daha sonraları "Folia" olarak adlandırılan armonik ve melodik formül arasındaki ilişki varsa da saptanamamıştır. Buradan sadece bu tiyatro oyunlarında adı Folia olan bir müzikli dansın icra edildiği sonucuna ulaşabiliyoruz. İspanyol dil bilimci Gonzalo Correa ise, 1626'da hazırladığı "İspanyol Dili Sanatı" ("Arte de la Lengua Castellana") kitabında, Folia'nın şiirsel biçimini tipik İspanyol Halk Şarkısı dördümlüğü "Seguidilla" ile ilişkilendirmiş ve icrasının gitar ve o dönemde "sonaja" ve "pandero" isminde tef çeşitleri eşliğinde gerçekleştirildiğini belirtmiştir (Gombosi, 1955:479). Folia üzerine araştırmalar yapan ve hemen tüm çalışmalarda kaynak gösterilen müzikolog Richard Hudson'ın, Folia'ları "erken ve geç dönem" başlıkları altında incelemesi esas alınarak bu çalışmada da aynı yönetime başvurulmuştur.

4.2. Erken Dönem Folia (The Early Folia)

Ulaşılabilen yazılı kaynaklar incelendiğinde Erken Dönem Folia'ların melodilerine ilişkin ancak varsayımsal sonuçlar karşımıza çıkarmaktadır. Folia ile ilgili araştırmalarda, 1513-1590 yılları arasında yaşamış İspanyol besteci, müzik teorisyeni ve orgçu Francisco Salinas'ın yazılı metinleri önemli kaynaklardandır. Folia başlığı, bir müzik yazısı üzerinde ilk kez 1577 yılında, Salinas'ın araştırma yazılarının yer aldığı, Latince'si "De musica libri septem" ("Müziğin Yedi Kitabı") antolojisinde görülmektedir. Ancak aşağıda Örnek 1'de Salinas tarafından kaleme alınan "De musica libri septem" in 309. sayfasında verilen ve "No me digays madre mal de padre fray Anton" adlı metin ile ilişkilendirilen melodi, günümüzde niteliği açıkça belli olan Folia dizimine uymamaktadır. Aslında, bu bir sonraki yüzyılda Folia melodisi olarak yer almış olan 308. sayfa da yer alan "Veritate facta" metninin geçtiği bestedir (Örnek:2) (Gombosi, 2003:322). Aşağıda Örnek 3'te ise melodinin günümüzde anlaşılabilir halinin varsayımsal düzenlemesi verilmiştir.

Örnek 1. "De musica libri septem" in 309. sayfasında ilk "Folia" başlığı taşıyan metnin altında yer alan melodi (Ancak bu melodi Folia dizimine uymamaktadır).

([http://imslp.org/wiki/De_musica_libri_septem_\(Salinas,_Francisco_de\)](http://imslp.org/wiki/De_musica_libri_septem_(Salinas,_Francisco_de)))
(Example 1. The melody under the text with Folia title in page 309 of "De musica libri septem" (However this melody is not accordance with Folia composition))

Örnek 2. "De musica libri septem" in 308. sayfasında yer alan bir sonraki yüzyılda Folia melodisi olarak yer almış melodi.
(Example 2: The melody in page 308 of "De musica libri septem" named as Folia melody in the following century)

Örnek 3. Salinas'ın Folia melodisinin varsayımsal düzenlemesi ("De musica libri septem", 1577) (The New Grove Dictionary of Music and Musicians, second edition, sayfa 61'de yer alan örnek 1'deki Folia melodisinden uyarlanmıştır).

(**Example 3:** Presumptive arrangement of Salinas's folia melody (De musica libri septem", 1577) (It was adapted from Folia melody in page 61, example 1 in The New Grove Dictionary of Music and Musicians, second edition)

İlk Folia'lara ilişkin bilgiye ulaşmak amacı ile müzikolog Otto Gombosi ve John Milton Ward, Folia'yı 15. yy sonu ve 16. yy başlarındaki İspanyol ve İtalyan vokal repertuvarları içinde ele alarak incelemişlerdir. 17. yy Folia'sının armonik yapısı, orijinali Madrid Ulusal Kütüphanesinde bulunan, 1470'lerin ortasından başlayıp, 16. yüzyıl başına kadar yaklaşık kırk yıl süren bir derleme sonucu ortaya çıkan Saray Müzik Arşivi'nde (Cancionero de Palacio) yer alan bazı Vilancicos'lardaki¹ akort dizilerinin, Petrucci ve Antico

¹ The Villancico:15.yüzyılın sonlarından 18. yüzyıla kadar İber Yarımadası ve Latin Amerika'nın ortak şiirsel ve müzikal tarzı. Vilancico'nun 20.yüzyılda popülaritesini kaybetmesi ile birlikte bu terim sadece Noel ezgisi anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

tarafından basılan Frottola'ları² ile karşılaştırılmıştır. Bu benzerlikler, Folia modelinin bu bestelerde kullanım hâlinde olduğunun iddia edilmesine yol açmıştır. Ancak Folia diğer dans biçimleri ve Ostinato (aynı müzikal seste sürekli olarak tekrar eden motif) tipleri gibi sadece bir akor dizininden oluşmamaktaydı. Metrik kalıplar, ritmik ve melodik figürler, kadanslar ve bunun gibi diğer ayırıcı müzikal öğeler karışımını içermekteydi (Hudson, 1973:98).

Folia diziminin ostinato tarzında kullanıldığı günümüze kadar ulaşan en eski beste 1546 tarihli Alonso Mudarra'nın "Tres libros de música en cifras para vihuela" "Vihuela Şifreli 3 Müzik Kitabı"ndan birinde yer alan "Fantasia que contrahaze la harpa" (Arp Üslubunda Fantezi), isimli eseridir. Vihuela için hazırlanmış 1593 tarihli anonim bir el yazması koleksiyonda ve Madrid Ulusal Kütüphanesi'nde bulunan ve geç 16. yüzyıl el yazması şiir ve vihuela için çalışmaları içeren "Ramillete de flores nuevas"(Yeni Çiçekler Kitabı) isimli antolojide farklı Folia'lara rastlamak mümkündür. Folia terimi İtalyan kaynaklarda ilk kez 1604'de erken Barok dönemi virtüöz ve besteci Giovanni Girolamo Kapsberger'a ait bir dizi çeşitlemenin bulunduğu "Libro primo di intavolatura di chitarrone" (Gitar Tablaturunun Kitabı) isimli kitapta yer almıştır.

Folia 17. yüzyılın başlarında İtalya'da da oldukça popüler olmuştur. İtalyan şarkıcı ve besteci Girolama Montesardo, "Nova inventione d'intavolatura" (Tablatur Üzerine Yeni Buluşlar) adlı eserinde İspanyolların Folia olarak adlandırdığı müziğin İtalyanlar arasında "fedele" olarak bilindiğini belirtmiştir. Montesardo'nun 1606 tarihli, bilinen en eski basım, alfabetik notasyonlu, "Rasgueado" (o dönemin gitarı sayılabilecek enstrüman) için hazırladığı "Nuova inventione d'intavolatura" (Yeni Notalama Sistemleri) isimli kitabında Folia'ya eşlik olarak çalınacak 50'den fazla örnek kalıp yer almıştır. (Hudson, 1972).

17. yüzyıl başlarındaki Folia'nın müzikal yapısı Örnek 2'de gösterilmektedir. Her ne kadar belirli bir melodi üzerine çeşitleme yapılırsa da, üst dizekte yer alan notalar melodik çerçeveyi sunmaktadır. Alt dizekte yer alan notalar ise en basit haliyle eşlik akorlarını temsil eder. Stemler (notaların üzerinde kırkbeş derecelik açılar halinde inişli-çıkışlı şekilde gösterilen çizgiler) çalma yönünü göstermektedir (Tellere tizden basa ya da bastan tize vurmak gibi). İki dördümlük ölçü biriminde yazılı Ritornello³ 16 ölçüden oluşan bu yapının içerisinde gelebilir ve parçanın ikinci yarısı nadiren tekrar edilir. Anacrusis⁴'in iki açılış zamanı bazen atlanır ancak her durumda ilk vurgu her zaman V. derece akoruna yapılır. Melodik ve armonik değişiklikler 3/2 ve 6/4 arasında gidip gelirken, ölçü kalıbı sürekli olarak 3/4'lük devam eder [Hudson,1973]

² The Frottola: 15. yy. sonu ve 16.yy başı İtalya'da baskın olan popüler şarkı tipi

³ İtalyanca ritornare'den (geri dönmek) türemiştir, "küçük dönüş" anlamındadır. genellikle 17. ve 18. yüzyıl operalarının enstrümantal bölümlerinde (bu bir "aria" olabilir) "ana tema" olmayan bir melodinin kendini kısa pasajlar halinde aynı şekilde veya değişen enstrümanlarla tekrar etmesidir.

⁴ Anacrusis, auftakt olan ya da sekans notalara verilen isimdir. BWV 736'nın başlangıcı, eksik başlayan ilk ölçüde yer alan notalar anacrusis'dir. [McCully, C. B. 1996:35]

Örnek 4. Erken dönem Folia (The New Grove Dictionary of Music and Musicians, second edition, sayfa 61'de yer alan örnek 2'deki Folia melodisinden uyarlanmıştır)

(Example 4. Early period Folia (It was adapted from the Folia melody in the example 2 in page 61 of The New Grove Dictionary of Music and Musicians, second edition))

Genelde sol minör tonda olan Folia'nın nadir de olsa majör veya farklı tonal yapılarda seslendirildiği göze çarpan önemli bir unsurdur. Ayrıca Tek bir dizide bazen hem majör hem de minör modlar birbirlerini değiştirerek takip de edebilmektedirler. Armonik perspektiften incelendiğinde Folia'nın yapısal akorlarına yan derecelerle ulaşılabilirdiği gözlenmektedir. Bu uygulamaların örneklerine 17.yüzyılın ilk yarısına ait gitar kitaplarında rastlanabilmektedir. Bunlar genellikle her biri dizginin tek bir ifadesinden oluşan ve her biri örnek 2 çerçevesine değişik akorlar ekleyen bir dizi Folia sergiler (Hudson'a göre [New Grove, 2001:62]).

Tüm bu akor ekleme ve çıkarmalar ile genişletilen ve çeşitlenen çalışmaları içeren bu parçalar, muhtemelen pedagojik örnekler oluşturmak amacıyla yazılmıştır.

Erken dönem Folia'nın karakteristik özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Hudson, 1973):

- Dorian modunda yazılmıştır. Günümüz armonisinde minör algılanır.
- Yakın majör ve minör tonlara odaklanmıştır. Bu tonların dominant ve kök seslerine gidilmiştir.
- Folia kalıpları doğal olarak iki kısımdan oluşur.
- V. derecenin geldiği ve temanın ortasına rastgelen bölüm, temayı ikiye böler ve birinci kısımda gelen kalıplar ikinci kısımda ayna tekniği ile yazılır.
- 8 ölçü simetrik olsa da, değişken ritm simetriyi bozar.
- Melodi daima çeşitleme yapılarak sürerken akorlar ostinato olarak devam eder.

4.3. Geç Dönem Folia (The Later Folia)

17.yüzyılın ikinci yarısına kadar, Folia diğer dans müzikleri arasında, ayırt edici özellikleri ile gelişim ve değişimini sürdürmüştür. Ancak bu dönem yani 17. Yüzyıl ortaları Folia'ya yeni bir biçem kazandırmakta, Yeni Folia'nın günümüze kadar sürecek evrimleşme sürecinin temel noktalarının oluşmasına esas teşkil etmektedir. Bu yeni süreci müzik tarihçileri Geç Dönem Folia olarak adlandırmaktadırlar. Yeni Folia kalıbının bilinen ilk örneği geç barok döneminden Fransız besteci Jean Bapstiste Lully tarafından 1672 yılında oluşturulmuştur. "an Air des hautbois" isimli bu eserin geç dönem Folia tarihinde önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Geç Folia olarak isimlendirilen Folia'da, Lully klasik bir prototip oluşturmuştur. Oldukça sabit bir melodiyi ve onaltılık ölçü gruplarını standart bir akor dizisine yerleştirmiştir. Lully bu eseriyle Folia'yı o kadar mükemmel simetrik ve müzikal bir yapıya kavuşturmuştur ki, Folia'nın bu son hali günümüzde dahi farklı enstrümanlarla seslendirilmekte ve üzerine çok çeşitli orkestrasyonlar yapılmaktadır. Lully bir anda Fransa'da oldukça meşhur olan Folia'nın hem gelişimine katkıda bulunmuş hem de Fransa dışından başka bir bölgenin tarzının Fransız müzisyenler tarafından tanınmasını sağlamıştır.

Zamanının en ünlü gitar virtüözlerinden biri olan ve yaklaşık 1648'de Fransa'ya göç eden Francisco Corbetta'ya ait eserlerde geç dönem Folia'nın bazı karakteristik özelliklerine rastlandığından, bu bestecinin de Folia'nın yeniden yapılanmasına katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Lully ve Fransız meslektaşları tarafından geliştirilen bu yeni yapı, barok dönemin sonuna kadar Fransa ve İngiltere'de popülerliğini sürdürmüştür. Bu yeni yapı Fransa'da "Folie(s) d'Espagne", İngiltere'de ise "Farinell(i)'s Ground" olarak isimlendirilmiştir. Bu yeni yapı Corbetta'nın iki setlik çeşitlemeleri (La guitarre royalle, 1671) de bulunan Örnek 3'de görülmektedir. Burada tüm ikinci zamanlara nokta koyarak zaman değeri arttırılmış, bu şekilde açılış akoruna güçlü bir ikincil vurgu kazandırılmıştır. Bu, geç dönem Folia'da kullanılan ritmik yapıya geçişi sağlamış olabilecek önemli bir detaydır. Benzer sayıdaki ölçüler karşılaştırıldığında, özellikle III. derece akoru 5. ölçüye yerleştirildiğinde, örnek 3'ün akort diziminin Örnek 2'deki ile benzer olduğu görülmektedir Geç Folia'nın, sabit ritminden ve melodi çizgisinin uzamasından Sarabande ile ya da bas sesin tekrarından dolayı Pasaccaglia ile ilgisi olduğu düşünülmüştür. <http://wresida.home.xs4all.nl/homepage/earlyFolia.html>

Aşağıda The New Grove Dictionary of Music and Musicians, second edition, sayfa 62'de yer alan Örnek 3'deki Folia melodisinden uyarlanan örnek verilmiştir.

Örnek 5. Geç dönem Folia
(Example 5. The Later Folia)

1733-1801 yıllarında yaşamış, İspanyol yazar ve besteci Pablo Minguet y Yrol'un "Reglas y advertencias generales, 1754" (Genel Uyarlamalar ve Tavsiyeler, 1754) isimli eserinde, daha erken dönem Folia'lar "İspanyol Folia'sı" ve geç döneme ait olanlar ise "İtalyan Folia'sı" olarak adlandırılmıştır. Lully'nin ve Fransız meslektaşlarının geliştirdiği, Fransa'da "Folie(s) d'Espagne" ritm çeşitleme kalıbına örnek olarak Francois Cocq'un "Folie d'Espagne"si makalenin sonunda ek 1'de verilmiştir. Çeşitleme tablosu Prof. Dr. Ahmet Kannece tarafından hazırlanmıştır.

Geç dönem Folia'nın karakteristik özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Esses, 1992).

- Geç dönem Folia'da Ritornello'lar yoktur.
- Folia'lar genellikle re minör tonunda ele alınmıştır.
- Folia'lar genellikle yavaş ve oturaklıdır.
- Tüm ikinci zamanlara nokta koyarak zaman değeri arttırılmıştır.
- Lully, Folia'yı 16 ölçülük bir yapıya dönüştürmüştür. Bu nedenle artık varyasyon IV. derecede değil, I. derecede sona ermektedir. Finaldeki 8 ölçünün ayna tekniğiyle kullanılabilmesinden ötürü, ilk 8 ölçü sondaki sekiz ölçüde bir yansıma olarak görülebilir.

1670'i takip eden yıllarda Folia dizini belirgin dönüşümler geçirmiştir. Lully'nin, Folia'ya katkı ve düzenlemeleri Barok dönemin sonuna doğru müzik biçimlerinin değişmesi eşliğinde Folia, ilgi duyulan ve üzerine çeşitleme yazılan, teması sadece Klasik Batı Müziği alanında değil, müziğin diğer alanlarında da besteciler için rağbet edilen bir tema olmuştur. Folia'yı kullanan en ünlü bestecilerden İtalyan besteci Arcangelo Corelli'nin keman için çeşitlemiş olduğu Folia çok sık seslendirilmiş olduğundan Corelli'nin eseri olarak anılmaktadır. Folia'nın, Corelli'ye ait olduğunu düşündüren diğer bir eser ise Rahmaninof'un "Corelli'nin bir teması üzerine çeşitlemeler" eseri de olabilir.

Folia'nın başlangıçtan günümüze kadar izi sürülürse Folia'ya en çok gitar edebiyatında rastlandığı görülmektedir. Folia'nın gelişimine paralel olarak gitar enstrümanının da geliştiği ve her dönemde bu enstrümanın akustik ve tınısal özelliklerine uygun bir Folia'ya rastlanması ilgi çekicidir.

4.3. Geç Folia Bestecileri (The Later Folia Composers)

Geç dönem Folia bestecilerini 17.yüzyıldan günümüze kadar uzanan bir yelpazede ele almak gerekmektedir. Tarihsel çizgide, müzik formlarının evrimleşmesi, bestecilerin bilinen bir form'a eser yazmaları ve kümülatif yani ileriye doğru aktarılan bilgilerin çoğalması ve yeni formal biçimler eskilerin etkilemesiyle gerçekleşir. Bu süreçte gerek çok tanınan besteciler gerekse sadece eğitim materyali besteleyenler bir şekilde katkı sağlamaktadırlar. Folia'nın geç dönem örneklerinin tarih süreci içerisinde izi sürüldüğünde karşımıza birçok isim çıkmaktadır. Aşağıda bu besteciler ve eserlerinin küçük bir listesi verilmiştir. Bu örnekler incelendiğinde Folia temasının, farklı spektrumlarda ve çok çeşitli müzik türleri içinde kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Geç Folia'ya dair en eski örnekler Jacques Gallot'a ait "Pièces de luth composées sur différents modes", "Lut için farklı modlarda bestelenmiş çeşitlemeler"dir. Bunlar Lully'nin "Air des hautbois"ı (1672) ile aynı zamanlarda yazılmıştır. Geç dönem Folia İspanya'da ilk kez Gaspar Sanz'ın "Instrucción de música sobre la guitarra Española" (İspanyol gitar müziği üzerine bilgiler)'inde, (1674) ve İngiltere'de 1682'de Thomas D'Urfey'nin siyasi bir metin olan "The King's Health" inde ortaya çıkmıştır. Bunu 1683'de Humphrey Salter'ın recorder (tahta flüt) için, "The Genteel Companion" adlı eserinde ve 1685'de John

Playford'un "The Division-Violin" adlı çeşitlemeleri izlemiştir. Eski Folia'ya benzer olarak bu tip, şarkılar ve danslar için bir şema olarak ve çeşitleme dizilerinin teması olarak kullanılmıştır. J.P. Förtsch'ün (1690) "Die grossmächtige Thalestris", adlı eserinde bir şarkı olarak; Kraliçe Anne'nin 1702'deki taç giyme töreni için bir kraliyet methiyesi (A Collection of the Choicest Songs, GB-Lbl G.304), olarak, "The Beggar's Opera"da (1728) ve "Le théâtre de la foire of Le Sage" ve "D'Orneva"1 (1724-37); Feuillet (1700), Gregorio Lambranzi (1716) ve Taubert'in kitaplarında bir dans olarak (1717) geçmiştir. Çok sayıdaki çeşitleme setleri arasında Corelli (1700) ve Albicastro'nun (circa 1700) keman; Marais'ın (1701), viol D'nglebert (1689), Alessandro Scarlatti ve C.P.E. Bach'ın (1778) org/piyano (keyboard) ve Vivaldi'nin (1705) oda orkestrası için çeşitlemeleri bulunmaktadır. Keiser'in "Der lächerliche Printz Jodelet" (1726), Bach'ın 'Peasant Cantata', Grétry'in "Les fausses apparences", "ou "L'amant jaloux" (1778) eserlerinde ve Cherubini'nin "toHôtellerie portugaise" (1798) adlı eserinin uvertüründe dizinin alıntısı yapılmıştır. Folia'nın kullanıldığı geç dönem eserler arasında Liszt'in "Rhapsodie espagnole" (1863), Carl Nielsen'in Maskarade (1906) ve Rachmaninoff's "Variations on a Theme by Corelli op.42" (1932) adlı eserleri bulunmaktadır (The New Grove, 2001:62).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Folia, tarihsel olarak geçirdiği değişiklikler ile 16. yüzyıldan günümüze kadar uzanan, çok sayıda bestecinin kullandığı, müzik tarihinin en önemli temalarından biridir. Folia; melodik, ritmik ve armonik özellikleri ile Passacaglia, Ciaccona ve Sarabande gibi dans türleri içerisinden ayrılarak, temasının birleştirici ve yeni müzik stillerine adapte edilebilir olması ile günümüze kadar gelmiştir. Bu özellikleri ile yüzyıllar boyu bestecilerin ve icracıların beslendikleri en önemli kaynak olmuştur.

Erken ve Geç Dönem Folia'ların ortak özellikleri karşılaştırıldığında, erken dönem Folia'larda bulunan temel özelliklerin yani minör yapının Geç Dönem Folia'da da devam ettiği görülmektedir. Geç dönem Folia'larda ise ikincil vuruştaki dörtlüğe nokta koyulmuş olmasıdır. Bu ritimsel kalıp Folia'yı karakteristik yapan bir yapılanmadır.

Folia, tarihsel gelişim süreci içerisinde incelendiğinde özneliliğin ve sadeliğin estetik bir çerçeve ile bütünleştiği yapıtların her daim sanatı ve sanatçıları etkileyebileceği gerçeği çok yalın biçimde öne çıkmaktadır. Oldukça kısa sayılabilecek bir müzikal fragmanın temasının ve armonik yapısının ne derece doğurgan olabildiği ve çeşitlemelere ne kadar olanak tanıyabileceği Folia ile kanıtlanmaktadır. Günümüze değin Folia üzerine bestelenen yapıtlara bakıldığında armonik çizginin ve çatının süslemelere ve çeşitlemelere ne derece temel teşkil edilebileceğinin bir başka örneğine rastlamak zordur. Ayrıca melodik figürasyonun yanında ritmik değişikliklere de olanak tanıyan Folia her zaman hak ettiği ilgiyi çekmektedir.

Dikkat edildiğinde de Folia üzerine çeşitlemeler adeta bir stil haline gelmiştir. Değişen sadece besteci isimleridir. Günümüzde oldukça sık rastlanan on iki ölçülük temel blues ile şekillenen doğaçlama alt yapısı ile Folia'nın yapısı arasındaki benzerlikler de 17. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl müziğinin kesişebilme noktalarını ortaya koyması açısından hayli ilginçtir. Bir Folia eserini çalışmanın ya da dinlemenin bir anlamda referanslı bir çalışma olduğu düşünülebilir. Burada söylenmek istenen, aynı temanın değişik besteciler tarafından nasıl ele alındığı ilgilenenleri gerek müzik tarihi ve gerekse bestecinin müzik tekniğini anlama konusunda aydınlatır. Buradan hareketle müzik tarihi derslerinde dönem farklılıklarını anlatma

konusunda başvurulabilecek bir kaynak olabilir. Söz konusu eğitim olduğunda Folia birçok açıdan yararlanılacak bir kaynaktır. Bir enstrüman öğrencisinin seviyesine göre, bu varyasyonlardan bazıları seçilerek derslerde kullanılabilir. Bu yöntem eğitmen tarafından öğrencinin diğer derslerdeki öğrenimleri ile paralel yürütülmesi dikkat edilmesi gereken bir konudur. Örneğin kanonik bir varyasyon, füg dersi ile paralel yürütüldüğünde de muhtemelen her iki dersin arasında bir köprü kurulmuş ve öğrencinin anlaması, uygulaması kolaylaştırılmış aynı zamanda hızlandırılmış olabilir.

Hayranlık uyandıran "tema"sı Folia üzerine emprovizasyon yapma imkanı da getirir. Ritornetto, grupetto, mordant vb. bezemeler üzerine çalışma, araştırma yapılmasına imkan sağlaması eğitimde yararlı olabilir. Folia üzerine yazılmış varyasyonlar genellikle çok sayıda olması nedeniyle enstrümanın da değişik özelliklerinin icracı tarafından ortaya çıkarılması için kullanılabilir. Bu bir anlamda konçertonun içerisinde solo kadans çalmaya benzetilebilir.

Folia teması, günümüze ulaşmış Chaccone, Pasacagila ve Sarabande gibi temaların temel özellikleri ile karşılaştırmalı, birbirlerine olan etkileri vb. açısından bir çalışma yapılabilir. Klasik batı müziği literatüründe yer alan dans temalarının incelenmesinin, icracı, besteci ve eğitmenlere Batı müziği gelişim sürecine farklı bakış açısı kazandıracağı öngörülmektedir. Folia'nın müzik, dans temaları ve yazılı belgeleri ile günümüze kadar uzanan tarihsel gelişimini anlamak bir anlamda klasik batı müziğinin izlerini sürmek anlamına da gelmektedir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Hudson, R., (1982). The Folia, the Saraband, the Passacaglia, and the Chaconne: The Historical Evolution of Four Forms that Originated in Music for the Five-Course Spanish Guitar, Vol. 1, The Folia, compiled by Richard Hudson. Neuhausen-Stuttgart: American Institute of Musicology: Hanssler-Verlag.
<http://wresida.home.xs4all.nl/homepage/earlyFolia.html> (Erişim tarihi 11.11.2014)
- Gombosi, O., (1946). The Cultural and Folkloristic Background of the Folia. Papers of the American Musicological Society. Virginia: American Musicological Society, Inc.
- Gombosi Otto *Folia* in MGG 4, Kassel and Basel 1955. ss:479-484.
- Gombosi, O., (2003). The Harvard Dictionary of Music, Don Michael Randel, Harvard University Press, ss:322.
[http://imslp.org/wiki/De_musica_libri_septem_\(Salinas,_Francisco_de](http://imslp.org/wiki/De_musica_libri_septem_(Salinas,_Francisco_de)
- Hudson, R., (1973). The Folia Melodies, Acta Musicologica 45, ss: 98-119.
- Hudson, R., (1972). The Folia, Fedele, and Falsobordone, Musical Quarterly, 58, pp:398-411.
- The New Grove, Dictionary of Music and Musicians, Volume: 9, Second Edition, Published by Oxford University Press, Nnc.198 Madison Avenue, New York, New York 10016,2001, ss:62.
<http://wresida.home.xs4all.nl/homepage/earlyFolia.html> (Erişim tarihi 11.11.2014)
- Esses, M., (1992). Dance and Instrumental Diferencias in Spain during the 17th and the early 18th centuries. Vol. 1, History and background, Music and Dance. Stuyvesant, New York: Pendragon Press.

Ek: Folia çeşitlemelerinin ritimsel grafiği.

Folias

The image displays a musical score for the piece 'Folias'. It consists of five staves of rhythmic notation, each with a 3/4 time signature. The notation uses vertical stems and flags to represent rhythmic patterns. Above the staves, there are labels 'T', 'B', and 'TB' indicating which strings are played. The score is divided into two sections, labeled '1.' and '2.'. Below the staves, there is a legend:

T : Tiz sesleri içeren teller
B : Bas sesleri içeren teller
TB : Tüm teller